

Український жіночий рух був складником загальноєвропейського. Фемінізм не був запозиченим, він мав своє коріння, своїх засновниць і лідерок думок в Україні [4]. У Франції, де розвивалися революційні ідеї, жіночий рух формувався під впливом просвітницьких переконань, соціалізму та ліберальної демократії. Водночас український жіночий рух був тісно пов'язаний з національно-визвольними процесами та просвітницькою діяльністю. Незважаючи на схожі виклики, як-от патріархальна система та обмежені можливості для самореалізації, французький та український жіночі рухи мали свої відмінні риси, зумовлені різними історичними, соціальними та культурними обставинами і контекстами.

Джерела та література

1. Гембаровська І. Становлення жіночого руху в Західній Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. *Магістерський науковий вісник*. 2015. № 23. С. 198–202.
2. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні / ред. Л. О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.
3. Ковальчук О., Потанюк Л. Причини та передумови виникнення жіночого руху в Україні на прикладі жіночих товариств (друга половина XIX – початок XX століття). *Людознавчі студії. Серія «педагогіка»*. 2017. № 5/37. С. 60–70.
4. Яручик В., Свіржевська С. Особливості фемінізму в українській літературі кінця XIX – початку XX століття. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2022. № 10. С. 229–237. URL: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.10.15> (дата звернення: 18.12.2024).
5. Forget E. L. Saint-Simonian Feminism. *Feminist Economics*. 2001. № 7(1). P. 79–96.
6. Moon S. J. Women's Rights in France. *Encyclopedia of Revolutions of 1848 / Ohio University*. 28 вересня 2004 р. URL: <https://sites.ohio.edu/chastain/rz/womrgt.htm>

Мироненко Анастасія

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ЖІНОЧА ВИЩА ОСВІТА МОДЕРНОЇ ДОБИ (КІНЕЦЬ XIX – ПОЧАТОК XX СТ.) НА ПРИКЛАДІ ДОСВІДУ РОДИНИ ТРЕБИНСЬКИХ

Ключові слова: емансипація, жіноцтво модерної доби, тендерні студії, жіноча вища освіта, родина Требинських.

Keywords: emancipation, femininity of the modern age, gender studies, women's higher education, the Trebynskyi family.

Проміжок XIX–XX ст. у Європі характеризується кризою традиційних цінностей, у центрі уваги опиняється інститут сім'ї та питання жіноцтва. Загальноприйняті норми під впливом емансипації почали піддаватись критиці. Суспільство потребувало розвитку, адже старі системи вже не працювали. На цьому фоні відбувається переосмислення місця жінки у житті, її професійний та особистісний розвиток. Для освічених жінок можливості кар'єрної реалізації були обмежені корпоративними і моральними нормами. Але «нові» часи вимагали «нових» людей – освічених, енергійних, обізнаних у питаннях управління, науки, матеріального виробництва. Жінки також виявляли бажання активно брати участь у цих процесах, але в сфері інтелектуальної праці необхідна була належна підготовка, яка включала науковий ступінь або вищу освіту університетського рівня. Тому українські жінки прагнули до отримання вищої освіти.

Видатні педагоги та публіцисти того часу піддали критиці традиційну модель дівочого інститутсько-пансіонного виховання та визнали важливість серйозної підготовки громадянок до реального життя незалежно від станової, конфесійної та майнової належності батьків [2, с. 223]. Необхідність такого новаторського підходу до жіночої освіти стала актуальною і через заборгованість дворянства та загальне зубожіння, які унеможливлювали існування наявної системи станової закритої школи, оскільки її утримання ставало обтяжливим. Молоді жінки в нових життєвих умовах активно засвоювали нові соціальні практики. І якщо раніше для освічених жінок престижною була робота вчителькою або гувернанткою, то в нових умовах праця, яка до того часу вважалася ганьбою для шляхетної людини, тепер стала обов'язковою для кожної порядної людини.

Інтерес до пізнання світу й обмежені можливості навчатися вдома спонукали молодих жінок до навчання закордоном. У цей час провідні університети Європи відкривали свої двері для жінок, студентками чи слухачками дозволялось бути й іноземкам. Отже, для дівчат, які мали змогу та дозвіл від батьків або чоловіків жити й навчатися закордоном, відкривались нові перспективи. Зазвичай жінки вирушали навчатися в компанії подруг, сестер або родичів-чоловіків. Більшість жінок, склавши всі необхідні іспити, повертались додому, де застосовували свої знання на практиці. Так, закінчивши у 1878 р. Чернігівську жіночу гімназію, Марія Миколаївна Требинська (Євреїнова) (1862–1934) здобула вищу медичну освіту в Паризькому університеті [4, с. 5]. Також у Паризькій академії здобула диплом доктора медицини молодша сестра Марії Миколаївни Требинської – Єлизавета Миколаївна Євреїнова (1863–?) [6, с. 4]. Після повернення з навчання додому Єлизавета Євреїнова успішно склала фахові іспити в Медичній Випробувальній Комісії при Імператорському університеті та отримала звання «жінка-лікар».

Часом отримати дозвіл від батьків для виїзду закордон у жінок не виходило, тому доводилось вдаватися до фіктивного шлюбу. Марія Вікторівна Лучицька (дівоче прізвище Требинська, сестра чоловіка Марії Миколаївни Требинської) (1862–1924) мала намір навчатись медицині в Цюриху. Задля цього вона самостійно підготувалась до іспитів у Цюрихському університеті, але родина категорично відмовлялась надавати дозвіл на це, наполягаючи на тому, щоб Марія Вікторівна спершу вступила в шлюб. У цей час у маєтку Требинських винаймав флігель вчитель гімназії Підгаєцький, який дав згоду на фіктивний шлюб. Але матір Марії Вікторівни категорично заборонила вступати у фіктивний шлюб, адже це дає чоловікові повну владу над дівчиною, а з Підгаєцьким Марія Вікторівна була ледь знайома [1, с. 89]. Але вийшовши заміж у 1875 р. за історика Івана Лучицького, Марія Вікторівна Лучицька змогла втілити в життя свою мрію про навчання за кордоном: «Про Цюрих я думати перестала. Я зрадила медицину та природознавство. Я зацікавилась тим, чим займався мій чоловік, і стала за вказівкою І. В. із захопленням читати книжки з історії» [3, с. 280]. Тож разом із чоловіком Марія Вікторівна перебувала в Парижі й спочатку допомагала йому з перекладом наукових праць в архівах, а згодом розпочала власні дослідження й досягла успіхів у знанні скандинавських мов та перекладацькій діяльності.

Згодом на території Східної Європи розпочали свою діяльність Вищі жіночі курси, де професори університетів викладали слухачкам курси вищої освіти. Ґрунтовну освіту такого формату отримала інша представниця родини Требинських – Олена Миколаївна Требинська (1885–1967), донька Марії Миколаївни Требинської. Своє кар’єрне зростання вона бачила у сфері медицини, тому, закінчивши навчання у Київській Міністерській жіночій гімназії, вона здобула фах лікаря, закінчивши Київські вищі курси лікарів. Згодом працювала медсестрою під час Першої світової війни та завідувачкою лабораторії І-го Київського туберкульозного диспансеру в Пущі-Водиці [5, с. 3]. До того ж, чудово володіючи іноземними мовами, активно займалась перекладом віршів та прози з англійської та французької мов.

Отже, незважаючи на обмежені можливості навчання в рідній країні або необхідність вимушених освітніх поїздок за кордон, жінки таки здобували визнання у різних галузях діяльності – викладанні, літературі, медицині, перекладі та наукових дослідженнях. Освіта для них була не кінцевою метою, а засобом досягти власних цілей, особистісного розвитку та реалізації. Навчання за кордоном або на Вищих жіночих курсах у межах України надавало жінкам рівні права на наукову діяльність і кар’єрний розвиток. Державна служба поступилася своїм значенням у житті освіченої особистості, відкриваючи простір для різноманітної громадської та приватної діяльності в різних установах, що призводило до розширення сфери інтелектуальної праці. Зміни у суспільній свідомості спонукали жіноцтво до розуміння власних інтересів, і в такий спосіб бажання жінок отримати вищу освіту відображало не лише їхнє прагнення підвищити свій науковий рівень, але й потребу у доступі до затребуваної роботи, стабільного доходу та визначеного соціального статусу.

Джерела та література

1. Вільшанська О. Л. Вдалий шлюб в уявленнях городян в другій половині XIX – на початку XX ст. (На основі джерел особистого походження та художньої літератури). *Сторінки вітчизняної соціально-економічної історії*. 2012. № 20.
2. Драч О. О. Велика реформа як чинник прагнень жіночої молоді Російської імперії до вищої освіти. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* 2011. № 18. С. 223–230.
3. Лучицкая М. Я. Воспоминания. Українознавчі студії та мемуари Івана і Марії Лучицьких (кінець XIX – початок XX ст.). 2007. С. 237–346.
4. Требинські – українські громадські діячі (1856–1967). Архівні матеріали. Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтв України, Ф. 91, оп. 1.
5. Требинські – українські громадські діячі (1856–1967). Архівні матеріали. Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтв України, Ф. 91, Спр. 6.
6. Требинські – українські громадські діячі (1856–1967). Архівні матеріали. Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтв України, Ф. 91, Спр. 235.